

Marija S. Ružić¹*OŠ „Miodrag Čajetinac Čajka“
Trstenik, Srbija*

UDK 159.922.8

Originalni naučni rad

DOŽIVLJAJ MENARHE, POLNE ULOGE I ANKSIOZNOST POSTMENARHALNIH DEVOJČICA OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA

Apstrakt

U radu se izlažu rezultati istraživanja stresogenosti i (ne)prijatnosti menarhe kod postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta. Ispitan je odnos između nivoa opšte anksioznosti i izraženosti polnih uloga. U uzorku je 116 učenica osnovnih škola, starosti 11–15 godina. Primenjeni su sledeći instrumenti: Inventar anksioznosti – STAI-T forma Y, Inventar polne uloge – BSRI i Upitnik konstruisan za potrebe istraživanja. Na osnovu Upitnika dobijeni su sociodemografski podaci i procene stepena stresa i (ne)prijatnosti iskustva menarhe. Prema procenama adolescentkinja iskustvo prve menstruacije je događaj srednjeg stepena stresogenosti i neprijatnosti što ukazuje da menarha za njih predstavlja deo normalnog razvojnog toka poput većine izazova u adolescenciji. Rezultati pokazuju da je opšta anksioznost negativno povezana sa dimenzijom maskulinitet, a pozitivno sa dimenzijom androgenit. Nije utvrđena statistički značajna korelacija između opšte anksioznosti i femininosti. Dobijeni rezultati su razmatrani u kontekstu postojeće teorijske i empirijske građe.

Ključne reči: menarha, postmenarhalne devojčice, opšta anksioznost, polne uloge

Uvod

U periodu adolescencije dešavaju se brojne transformacije koje dovode do fizičkog, psihološkog i sociokulturološkog sazrevanja individue. Zahvaljujući kompleksnosti i sveobuhvatnosti promena koje se odigravaju tokom ovog životnog razdoblja, adolescencija se često smatra najznačajnijim i najtežim periodom u životu pojedinca. Usled brojnih anatomskih i fizioloških promena, dolazi do narušavanja intrapsihičke ravnoteže adolescenta. Unutrašnje stanje adolescenta pokazatelj je uspešnosti u razrešavanju zadataka u prethodnim razvojnim fazama. Istovremeno, adolescencija pruža mogućnost prorade prethodnih faza razvoja. U radovima o psihoterapiji dece adolescentnog uzrasta, Vesna Vidović (2004) navodi da je razdoblje adolescencije jedno od najburnijih upravo stoga što dolazi do ponovnog preživljavanja svih ranijih faza razvoja.

Stoga, sagledavanje funkcionisanja adolescanata ne obuhvata nužno samo promene koje nastaju i odigravaju se u periodu adolescencije. Psihički status adolescanata rezultat je, između ostalog, i ranijih razvojnih ishoda. Telesna i psihička tran-

¹ Adresa autora: marija.ruzic88@gmail.com

sformacija deteta u odraslu, zrelu osobu karakteriše se brojnim, za dete, nepoznatim događajima i izazovima. U ovom radu akcentat je stavljen na doživljaj menarhe koja predstavlja važno obeležje ženskog puberteta. Istovremeno razmatran je jedan složeni razvojni proces koji počinje u najranijem detinjstvu i neminovno određuje obrasce funkcionisanja adolescenata i odraslih osoba. Reč je o procesu formiranja i usvajanja polnih uloga. Za iskustvo menarhe neretko se vezuju neprijatne emocije među kojima dominira strah. Na primer, osećanje straha tokom prve menstruacije doživi 35.2% turskih ispitanica adolescentnog uzrasta (Karakoc, Bingöl, & Ocağci, 2014). U korenu straha stoji anksioznost, koja je ujedno čest pratilac razvojnih promena i kriza. Stoga, u radu je ispitana izraženost opšte anksioznosti i njen odnos sa doživljajem menarhe i polnim ulogama kod adolescentkinja.

Promene u pubertetu i menarha

Početak adolescencije obeležen je pubertetom, odnosno fizičkim i hormonskim promenama. U pubertetu se pod dejstvom hormonskih procesa, odvija preobražaj tela deteta u telo odrasle osobe. Sa adolescencijom su povezana dva karakteristična tipa hormonskih promena: povećanje proizvodnje hormona nadbubrežne žlezde i porast nivoa gonadalnih hormona. Najraniji pokazatelj predstojećeg puberteta je porast sekrecije androgena iz nadbubrežne žlezde. Proces adrenarhe prethodi porastu gonadalnih hormona u pubertetu, ali izgleda da nije neophodan za njenu aktivaciju. Lučenje nadbubrežnih androgena dovodi do pojave pubučne i aksilarne maljavosti, kao i do uvećanja koštane mase (Spear, 2000).

Period pre puberteta obeležen je neurobiološkim prekidom funkcije gonada i neaktivnošću GnRH – oslobađajućeg gonadotropnog hormona. U prepubertetskom periodu hipotalamo-hipofizna-gonadalna (HHG) osovina je inhibisana relativno malom količinom gonadalnih steroida. Tokom razvoja puberteta HHG osovina postaje progresivno sve manje osetljiva na inhibicijsku povratnu vezu gonadalnih steroida, te nivoi androgena, estrogena i progesterona rastu (Nešić, Kostić, Nešić i Čičević, 2013).

Rezultat hormonskih procesa u pubertetu su sledeće telesne promene: 1) nagli porast telesne težine i visine; 2) razvoj primarnih i sekundarnih polnih karakteristika; 3) promene u količini i distribuciji mišića i masti i 4) promene u respiratornom i kardiovaskularnom sistemu koje dovode do porasta telesne snage i izdržljivosti (Stojković, 2005). Nakon dostizanja maksimalne brzine rasta, kod devojčica se javlja prva menstruacija ili menarha. Istraživanja (npr., Kaczmarek, 2002) pokazuju da do pojave menarhe dolazi u proseku oko godinu dana po dostizanju maksimalne brzine rasta. Između premenarhalnih i postmenarhalnih devojčica postoje razlike u telesnoj kompoziciji. Devojčice koje su imale menarhu su značajno većih prosečnih vrednosti visine, težine i indeksa telesne mase (Rakić i sar., 2013). Postmenarhalne devojčice imaju veće vrednosti širine karlice u poređenju sa premenarhalnim devojčicama, što je u korelaciji sa ukupnom telesnom masom (Cvetković, Najman, Nikolić i Živanov Čurlis, 2012).

Pored opšteg fizičkog stanja devojčica, uzrast javljanja menarhe povezan je sa brojnim faktorima kao što su socioekonomski status, karakteristike sredine (Kere-

steš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2010) i porodično okruženje. Rana pojava menarhe povezivana je sa stresorima u detinjstvu poput porodičnih konflikata, razvoda ili odsustva jednog od roditelja. Devojčice koje odrastaju sa očuhom prvu menstruaciju dobijaju značajno ranije u odnosu na devojčice koje odrastaju samo sa majkom (Mendle et al., 2006). Kod devojčica na našim prostorima menarha se najranije javlja u 9. godini, a najkasnije u 16. godini života (Rakić i sar., 2013). Prosečno doba pojave menarhe kreće se između 12 i 13 godina. Uočljiv je i fenomen akceleracije, odnosno trend snižavanja prosečnog uzrasta dobijanja prve menstruacije (Kolarov, Černi i Jović, 2005).

Menarha je relativno kasni događaj u pubertetu. Predstavlja početak dostizanja reproduktivne zrelosti i formiranja ovulacijskih ciklusa. U prvoj godini nakon pojave menarhe 90% ciklusa je anovulacijsko. Pet godina po pojavi menarhe, koliko uobičajno traje endokrinološko sazrevanje reproduktivne osovine, oko 20% ciklusa je anovulacijsko (Spremović Rađenović, Lazović i Nikolić, 2006). Kod devojčica, niz pubertetskih promena vremenski prethodi pojavi menarhe, pa uzrast javljanja menarhe ne predstavlja početak puberteta, ali se koristi kao indikator pubertetskog razvoj u istraživanjima adolescentkinja (Keresteš i sar., 2010).

Sa psihoanalitičkog stanovišta, menarha simbolizuje ritual prelaska od deteta ka statusu odrasle žene što može izazvati osećanje ponosa, ali paralelno mogu egzistirati i osećanja inferiornosti, stida i nesigurnosti (Čeranić, 2005). Rano pubertetsko sazrevanje devojčica i rana menarha naročito su rizični za asociiranje negativnih fizičkih i psihičkih promena sa pojavom menstruacije. Devojčice koje rano pubertetski sazrevaju imaju osećanje da su drugačije od svojih vršnjakinja, a često se i stide svog tela (Karapanou & Papadimitriou, 2010). Nepoznavanje i misterija vezana za unutrašnje telesne procese i menstrualni ciklus doprinose povećanju anksioznosti nakon pojave prve menstruacije. Menarha služi kao centar oko koga se revidira postojeća slika tela. Novonastala slika tela treba da integriše prihvatanje i zadovoljstvo u telu kao ženskom. Dakle, menarha je organizator zrelijeg osećaja femininosti (Čeranić, 2005).

Polne uloge

Polne uloge obuhvataju ponašanje, stavove i osobine ličnosti, koji se, u određenoj kulturi i vremenu, pripisuju, očekuju i preferiraju za muški ili ženski pol (Stensma, Kreukels, de Vries, & Cohen-Kettenis, 2013). Polno tipiziranje odvija se u okviru formiranja polnog identiteta, a počinje u najranijem detinjstvu (Vidanović, 2006). Deca uzrasta od dve godine sposobna su da naprave razliku između polova, odnosno znaju da li su devojčice ili dečaci. Tokom detinjstva, u interakciji sa socijalnom sredinom, deca formiraju rodne šeme ili organizovane mreže znanja o tome šta znači biti muško ili žensko. Deca stvaraju sliku o odeći, igrama, igračkama, ponašanju i profesijama koje su primerene njihovom polu (Vulfolk, Hjuž i Volkap, 2014).

U adolescenciji se dečaci i devojčice suočavaju sa pojačanim pritiskom okoline da prihvate stereotipne rodne uloge (Priess, Lindberg, & Hyde, 2009). Istraživanja

(Galambos et al., 1990, prema Steensma et al., 2013) ukazuju da u ranoj adolescenciji postoje polne razlike u izraženosti stereotipno muških osobina ličnosti poput nezavisnosti i liderstva. Kod adolescentkinja su prisutnije tipično ženske crte ličnosti i interesovanja, a kod adolescenata tipično muške crte ličnosti i interesovanja. Takođe, usvajanje tradicionalno očekivanih rodni kvaliteta povezano je sa vremenom provedenim u socijalnom kontekstu koji podržava stereotipe (McHale et al. 2009, prema Steensma et al., 2013).

Dugo se u psihologiji smatralo da postoje samo dva moguća načina polnog tipiziranja: stereotipno polno tipiziranje (maskulin muškarac, feminina žena) i suprotno polno tipiziranje (feminin muškarac, maskulina žena). Na ovakvoj polnoj dihotomiji se snažno insistiralo sve do promena koje u proceni polnog tipiziranja uvodi Sandra Bem (Bem, 1974). Autorka razvija koncept androgini. Dotadašnja shvatanja podrazumevala su da prihvatanje obeležja jednog pola istovremeno isključuje crte drugog pola. Na primer, maskulnost kao dimenzija polne uloge odnosi se na prihvatanje socijalno poželjnih karakteristika za muškarca i istovremeni izostanak femininih karakteristika. Prema modelu Sandre Bem (Bem, 1974) maskulnost i femininost nisu suprotni polovi na zamišljenom kontinuumu što znači da u jednoj osobi mogu da budu izražene i maskuline i feminine osobine. Prisustvo i maskulinih i femininih karakteristika u jednoj osobi označava se terminom androgini. Androgini koncept ukazuje da je osoba uspešno integrisala pozitivne i maskuline i feminine atribute (Bačanac i Lazarević, 2002). Bem pretpostavlja da su androgini pojedinci psihološki adaptivniji u odnosu na polno tipizirane osobe iz razloga što nijedan set osobina ne dominira, te mogu reagovati i maskulino i feminino u zavisnosti od zahteva situacije (Vidanović, 2006). Androgine osobe imaju izraženije pozitivne korelate mentalnog zdravlja i izraženiji osećaj psihološkog blagostanja. Androginitet je pozitivno povezana sa samopoštovanjem, zadovoljstvom životom, subjektivnim osećajem blagostanja i kompetentnosti (Kark, 2017).

Anksioznost i stres

Anksioznost je jedan od centarlnih i često proučavanih fenomena u razumevanju psihopatoloških pojava. Ipak, anksioznost je česti pratilac svakodnevnog, normalnog funkcionisanja, posebno u periodima razvojnih kriza. Reč je o neprijatnom stanju koje se karakteriše osećajem stalne strepnje i straha da će se nešto strašno dogoditi. Anksioznost postaje patološka kada nema adekvatne potvrde za nju, kada je preteranog intenziteta ili prekomerno prolongirana, ili kada prouzrokuje odbrambene manevre koji ozbiljno narušavaju svakodnevno funkcionisanje osobe (Duišin, Barišić, Milovanović, Nikolić Balkoski i Pantović, 2012).

Široko je prihvaćen Spilbergerov (Spielberger, Gorsuch, & Lushene, 1983) koncept opšte i situacione anksioznosti. U prvom slučaju radi se o stabilnim individualnim razlikama u tendenciji pojedinca da odgovori povećanom anksioznošću anticipirajući preteću situaciju. Ova tendencija se dosledno ispoljava u različitim situacijama i vremenski je postojana. Situaciona anksioznost podrazumeva neprijatan

emocionalni odgovor osobe suočene sa nekim spoljašnjim ili unutrašnjim stimulansom opaženim kao opasnost ili pretnja.

Situaciona anksioznost je odgovor organizma na stresnu okolnost i postaje signal za suočavanje sa njom ili za reakciju izbegavanja te situacije. Javlja se zajedno sa povišenom budnošću autonomnog nervnog sistema (Anđelković, 2008). Postoje višestruki obrasci ANS arousal, odnosno različite emocije mogu se karakterisati različitim obrascima fiziološkog odgovora. U doživljaju anksioznosti dominira emocija straha, ali dolazi i do interakcije straha sa jednom ili više fundamentalnih emocija. Fiziološki posmatrano, obrazac straha je povezan sa lučenjem adrenalina (Nešić, 2005). Fiziološke reakcije individue na stresnu situaciju imaju zaštitnu i odbrambenu funkciju. Pored brojnih promena na nivou nervnog i endokrinog sistema, stresor inicira i kognitivne, emocionalne i bihevioralne odgovore pojedinca (Obrenović, 2005).

Period adolescencije obiluje potencijalno stresnim situacijama, a mogući izvori stresa su brojni. U radovima nekih autora (npr., Spear, 2000) iznosi se sugestija da su adolescenti hormonski i fiziološki osetljiviji na stresore i navode se podaci o porastu nivoa kortizola u pljuvački sa uzrastom ispitanika, i to, u periodu od 4 do 14 godina, kao i u periodu od 10 do 18 godina. Međutim, postoje i nalazi koji ne govore u prilog uzrasnih razlika u nivou kortizola između dece i adolescenata (Knutsson et al., 1997, prema Spear, 2000). Uočeno je da devojčice određene događaje u ranom adolescentnom uzrastu procenjuju stresnijim u odnosu na te iste događaje u kasnijem adolescentnom uzrastu (Spear, 2000).

Pregledom dosadašnjih radova, sa naših prostora, koji se bave proučavanjem menarhe (npr., Keresteš i sar., 2010; Kolarov i sar., 2005), stiče se utisak da se najčešće razmatra pitanje uzrasta javljanja prve menstruacije, a da je ispitivanje reakcija devojčica na pojavu menarhe zanemareno. Prva menstruacija je biološki proces, ali je neraskidiva od psihičkih reakcija i promena koje pokreće. Za devojčice ranog pubertetskog uzrasta menarha simbolizuje važnu tačku na putu od detinjstva ka zrelosti. To je važan doživljaj i potencijalni izvor stresa za adolescentkinje. U okviru ovog rada sagledana je izraženost opšte anksioznosti i polnih uloga kod adolescentkinja, kao i njihova međusobna povezanost. Sa ciljem utvrđivanja psiholoških parametara menarhe u ženskom pubertetu istražen je odnos između doživljaja pojave prve menstruacije i opšte anksioznosti.

Osnovni problem ovog istraživanja je ispitivanje doživljaja menarhe kod postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta. Preciznije, predmet istraživanja predstavlja ispitivanje procena stepena stresa i (ne)prijatnosti koje postemenarhalne devojčice, u periodu rane adolescencije, pripisuju pojavi prve menstruacije. Takođe, postavljeni su sledeći specifični problemi istraživanja: a) ispitati da li postoji statistički značajna povezanost između procena stepena valence i procena stepena stresogenosti menarhe, na uzorku postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta; b) ispitati da li postoji statistički značajna povezanost nivoa opšte anksioznosti sa stepenom valence i stepenom stresogenosti menarhe na uzorku postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta i c) ispitati da li postoji statistički značajna povezanost između opšte anksioznosti i polnih uloga, na uzorku postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta.

U istraživanju je proverena hipoteza prema kojoj su procene stepena stresogenosti i procene stepena valence prve menstruacije, na uzorku postmenarhalnih

devojčica osnovnoškolskog uzrasta, izražene u granicama teorijskog proseka. Očekivalo se da postoji značajna povezanost između procena stepena stresogenosti i procena stepena valence menarhe. Dalje se pretpostavilo da je nivo opšte anksioznosti ispitanica značajno povezan sa njihovim iskustvom menarhe i sa izraženošću polnih uloga.

Metod

Uzorak i procedura

Korišćen je prigodan uzorak ispitanika. U istraživanje je uključeno 116 učenica šestog, sedmog i osmog razreda dve gradske škole u Trsteniku. Najmlađa ispitanica ima 11 godina i 8 meseci, a najstarija 15 godina i 2 meseca.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od marta do juna 2017. godine. Obavljeno je grupno ispitivanje, za vreme redovnih školskih aktivnosti. Istraživanje je bilo anonimno, i sprovedeno je uz saglasnost direktora ustanova i roditelja učenica. Ispitanici su upoznati sa svrhom istraživanja i načinom korišćenja prikupljenih podataka.

Instrumenti

Inventar anksioznosti – forma Y (State-Trait Anxiety Inventory – STAI; Spielberger et al., 1983). Inventar sadrži dve odvojene skale samoprocene dva koncepta anksioznosti: opšte anksioznosti (STAI-T) i situacione anksioznosti (STAI-S). Za potrebe ovog istraživanja upotrebljena je skala opšte anksioznosti – STAI-T kojom se procenjuje kako se ispitanik generalno oseća, nezavisno od trenutne situacije. Skala sadrži 20 tvrdnji, a skorovi mogu varirati od minimuma 20 do maksimuma 80. Skala opšte anksioznosti može se zadavati individualno ili grupno i relativno nezavisna je od uslova testiranja. Test-retest pouzdanost za STAI-T, za uzorak srednjoškolaca iznosi $r = .69$. Pouzdanost tipa unutarajne saglasnosti između stavki, na našem uzorku ispitanica, iznosi $\alpha = .87$.

Inventar polne uloge (Bem Sex Role Inventory – BSRI; Bem, 1974). Instrument sadrži ukupno 60 karakteristika ličnosti koje ljudi upotrebljavaju kada opisuju sebe. Inventar se sastoji od 20 maskulinih, 20 femininih i 20 neutralnih ajtema. Ispitanici stepen slaganja sa ponuđenim iskazima označavaju na sedmostepenoj skali. Na osnovu samoprocena ispitanika dobijaju se mere maskulnosti, femininosti i androgenosti. Mera maskulnosti izražena je u obliku prosečne samoprocene ispitanika na svim ajtemima koji se odnose na maskuline karakteristike, a mera femininosti se iskazuje kroz prosek samoprocena ispitanika na svim opisima femininih karakteristika. Androgenost se procenjuje tako što se od vrednosti dobijene za femininost oduzme vrednost dobijena za maskulnost. Što je ta vrednost bliža nuli to je osoba više androgena (Bem, 1977, prema Vidanović, 2006). Koeficijenti pouzdanosti tipa interne konzistencije iznose .86 za skalu maskulnosti i od .80 do .82 za skalu femininosti (Bem, 1974). Koeficijent interne konzistencije utvrđen u ovom istraživanju iznosi $\alpha = .76$ za skalu maskulnosti i $\alpha = .77$ za skalu femininosti.

Upitnik konstruisan za potrebe istraživanja. Sastoji se iz sociodemografskih podataka o ispitaniku i podataka koji se odnose na doživljaj prve menstruacije. Upitnikom se dobijaju podaci o starosti ispitanica u trenutku ispitivanja i uzrstu pojave menarhe. Doživljaj prve menstruacije iskazan je preko procena stepena (ne) prijatnosti i stresogenosti menarhe. Procena se vrši na devetostepenoj skali na kojoj vrednost 1 označava *izuzetno neprijatno*, odnosno *potpuno mirno*, a vrednost 9 označava *izuzetno prijatno*, odnosno *izuzetno stresno* iskustvo menarhe.

Rezultati

Prikaz dobijenih rezultata sadrži podatke o izraženosti osnovnih varijabli istraživanja i njihovoj uzajamnoj povezanosti.

Podaci iz Tabele 1 pokazuju da se na ovom uzorku ispitanica menarha najranije beleži u 10 godina i 8 meseci, a najkasnije u 14 godina i 3 meseca. Srednje vrednosti procena valence i stresogenosti prve menstruacije nalaze se oko teorijskog proseka.

Tabela 1
Uzrast, valenca i stresogenost menarhe

Menarha	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Mdn</i>
Uzrast	10.08	14.03	12.11	0.80	12.04
Valenca	1	9	4.46	1.86	
Stresogenost	1	9	4.65	2.25	

Tabela 2 sadrži podatke o izraženosti opšte anksioznosti i polnih uloga na uzorku postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta. Prosečan stepen izraženosti opšte anksioznosti nalazi se ispod teorijskog proseka.

Tabela 2
Izraženost opšte anksioznosti i polnih uloga

Varijable	Teorijski raspon skorova	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Opšta anksioznost	20–80	22	66	38.65	10.31
Polno tipiziranje					
Maskulinos	20–140	2.80	6.80	5.13	0.72
Femininos	20–140	1.95	6.65	5.08	0.76
Androgenos	/	-3.70	1.95	-0.05	0.97

U cilju utvrđivanja povezanosti između procena stresogenosti i procena valence, odnosno (ne)prijatnosti menarhe, stepena opšte anksioznosti i izraženosti polnih uloga kod postmenarhalnih devojčica osnovnoškolskog uzrasta, sprovedena je korelaciona analiza primenom Pirsonovog koeficijenta korelacije. Tabela 3 sadrži

prikaz korelacije između procena stresogenosti menarhe i procena valence menarhe, a korelacija nivoa opšte anksioznosti sa doživljajem menarhe (stresogenost i (ne) prijatnost) prikazana je u Tabeli 4.

Tabela 3

Korelacija između procena stresogenosti menarhe i procena valence menarhe

	Stresogenost	
	<i>r</i>	<i>p</i>
Valenca	.53	.000

Vrednost koeficijenta korelacije koja je prikazana u tabeli 3 ukazuje na pozitivnu povezanost, srednje jačine, između procena stresogenosti i procena (ne)prijatnosti menarhe. Korelacija je statistički značajna na nivou $p < .01$. Skorovi na varijabli valenca, odnosno (ne)prijatnost, kreću se od 1 – *izuzetno neprijatno* do 9 – *izuzetno prijatno*, te je veći stepen stresogenosti menarhe praćen većim stepenom prijatnosti iskustva prve menstruacije.

Opšta anksioznost ne korelira statistički značajno ni sa procenama stresogenosti menarhe, ni sa procenama valence prve menstruacije (Tabela 4).

Tabela 4

Korelacije između procena stresogenosti, valence menarhe i opšte anksioznosti

	Menarha			
	Stresogenost		Valenca	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Opšta anksioznost	.01	.919	-.07	.389

Rezultati korelacione analize koji su sadržani u tabeli 5 pokazuju da su korelacije maskuliniteta i androgenosti sa opštom anksioznošću niske, ali statistički značajne na nivou $p < .01$. Opšta anksioznost je negativno povezana sa dimenzijom maskuliniteta, a pozitivno sa dimenzijom androgenosti. Između femininosti i opšte anksioznosti ne postoji značajna povezanost.

Tabela 5

Korelacije između opšte anksioznosti i polnih uloga

	Opšta anksioznost	
	<i>r</i>	<i>p</i>
Maskulinitet	-.30	.000
Femininitet	.03	.740
Androgenost	.24	.003

Diskusija

Osnovni cilj ovog rada odnosio se na utvrđivanje reakcija adolescentkinja na prvu menstruaciju. Preko procena (ne)prijatnosti i stepena stresa ispitano je iskustvo ispitanica o doživljaju menarhe. Dostupna, naročito domaća literatura, sadrži malo podataka o emocionalnim odgovorima adolescentkinja na prvu menstruaciju. Sa druge strane, postoji obilje istraživanja sprovedenih na našim prostorima koja su se bavila uzrastom pojave menarhe. Na uzorku ovog istraživanja utvrđeno je da prosečna starost ispitanica u trenutku pojave prve menstruacije iznosi 12.11 godina. Ovi rezultati su u saglasnosti sa podacima dobijenim na uzorcima adolescentkinja sa naših prostora koji pokazuju da se prosečan uzrast pojave menarhe kreće između 12. i 13. godine života (Keresteš i sar., 2010; Kolarov i sar., 2005; Rakić i sar., 2013).

U okviru sprovedenog istraživanja, adolescentkinje smatraju iskustvo menarhe srednje neprijatnim i srednje stresnim. Većina ispitivanja pruža podatke da adolescentkinje za pojavu prve menstruacije vezuju, uglavnom, negativne emocije ili, u određenom broju slučajeva sa pojavom menarhe asociraju istovremeno i negativne i pozitivne emocije (Beausang & Razor, 2000, prema Uskul, 2004). Multikulturalna studija (Uskul, 2004) na uzorku žena iz 34 različite države otkrila je da se žene u odraslom dobu vrlo jasno i živopisno sećaju svog iskustva prve menstruacije. Poput adolescentkinja, većina odraslih žena je doživela negativne emocije tokom menarhe. Mali procenat ispitanica je sa prvom menstruacijom asocirao pozitivne emocije, ili istovremeno i pozitivne i negativne emocije. Posmatrajući nalaze našeg istraživanja iz ugla emocionalnih odgovora na pojavu menarhe, može se zaključiti da utvrđen srednji nivo neprijatnosti i stresa pruža podršku navedenim istraživačkim nalazima prema kojima devojčice imaju i pozitivna i negativna osećanja prema menarhi.

Nalazi pokazuju da ne postoji značajna povezanost nivoa opšte anksioznosti sa procenama stepena neprijatnosti i stresa pri prvoj menstruaciji. Ovakav ishod potkrepljuje nalaze istraživanja o psihološkom uticaju menarhe (npr., Rierdan & Koff, 1980) koja su utvrdila da između premenarhalnih i postmenarhalnih devojčica ne postoje značajne razlike u nivou anksioznosti. Menarha je posmatrana kao integrativni proces i normalan krizni događaj u pubertetu. Veći stepen anksioznosti i veća verovatnoća da adolescentkinje reaguju zabrinutošću, strahom i tugom asocirani su sa pojavom menarhe pre 11. godine (Marvan & Alcalá Herrera, 2014). Mada se radi o kulturološki i starosno različitoj strukturi uzorka, neophodno je uočiti da nalazi ovih autora ukazuju na prisustvo varijabli koje mogu modelirati odnos adolescentkinja prema menarhi. Osim starosti ispitanica u trenutku pojave prve menstruacije, na iskustvo menarhe utiče i informisanost devojčica o menstruaciji. U većini društava, majke igraju glavnu ulogu u informisanju svojih kćerki o menstruaciji. U postmenarhalnom periodu kćerke smatraju svoje majke važnim izvorom podrške (Rembeck, 2008). Prema podacima (npr., Graber, Brooks Gunn, & Warren, 1995) psihološka distanca u odnosu majka–ćerka može ubrzati promene u pubertetu. Svakako, neophodno je detaljnije ispitati faktore koji mogu rezultirati razlikama u iskustvu menarhe kod osoba ženskog pola. Najpre treba istražiti one činioce za koje je utvrđeno da

su povezani sa pubertetskim razvojem, poput socioekonomskog i obrazovnog statusa roditelja, urbanosti sredine i porodičnog okruženja (Karapanou & Papadimitriou, 2010).

U okviru sprovedenog istraživanja utvrđeno je da ispitanice mogu iskustvo menarhe istovremeno smatrati i stresnim i prijatnim. Sudeći prema ovim nalazima, menarha se može ubrojati u pozitivne stresore. Pojava menarhe sadrži karakteristike stresnog događaja – podrazumeva promenu u odnosu na prethodno stanje, javlja se relativno iznenada i, u različitom stepenu, remeti uspostavljenu unutrašnju ravnotežu i zahteva prilagođavanje na novu situaciju. Ona je važan događaj za adolescentne devojčice koji sadrži pozitivnu konotaciju zbog anticipacije telesne i psihičke zrelosti. Nalaz je u skladu sa opšteprihvaćenim stanovištem da stresni događaji mogu biti, ne samo negativni, nego i pozitivni kao što su preseljenje ili novo radno mesto (Britvić, 2010).

Prosečan skor ispitanica na skali opšte anksioznosti niži je od teorijskog proseka, ali ne suviše nizak. Imajući u vidu činjenicu da je razdoblje adolescencije razvojna faza sa obilje promena izuzetno nizak nivo anksioznosti predstavljao bi signal za uzbunu. Anksioznost je adekvatno osećanje u razvojnim krizama (Milivojević, 2008), pa bi odsustvo iste moglo biti pokazatelj stagnacije umesto napretka.

Sprovedeno istraživanje pokazuje da anksioznost negativno korelira sa maskulinošću. Nije evidentirana značajna korelacija između ženstvenosti i anksioznosti. Studija (Ginsburg & Silverman, 2000) koja je ispitivala odnos između usvojenih polnih uloga (maskulnost i femininost) i intenziteta strepnje kod dece sa anksioznim poremećajima, došla je do istih zaključaka. Rezultati istraživanja (npr. , Palapattu, Kingery, & Ginsburg, 2006) koje se bavilo procenom odnosa između orijentacije polnih uloga i simptoma anksioznosti u populaciji adolescenata, takođe, pokazuju da maskulnost negativno korelira sa simptomima anksioznosti. Dobijeni nalazi podržavaju tzv. model maskulnosti prema kome je izraženija samoprocena maskulnosti indikator stabilnijeg mentalnog zdravlja, i to za osobe oba pola. Naši rezultati o odnosu androgenosti i anksioznosti su u suprotnosti sa podacima studija koje podvlače pozitivne aspekte androgenosti. Na potrebu za dodatnom proverom tvrdnje da su androgine osobe psihološki zdravije ukazano je i u radovima drugih autora (Kark, 2017). Utvrđena relacija između androgenosti i anksioznosti može ukazivati na pojačanu brigu adolescentkinja oko uspostavljanja razvnoteže između „muških” i „ženskih” osobina.

Negativna korelacija između maskulnosti i anksioznosti može se objasniti na sledeći način. Iako su devojčice pritisnute tradicijom da usvoje stereotipnu žensku ulogu koja, između ostalog, uključuje pasivnost, nežnost i estetiku, usvajanje maskulinih karakteristika poput nezavisnosti, ambicioznosti i liderstva, donosi veću socijalnu korist u svakodnevnom životu. U savremenom društvu maskuline osobine se više vrednuju te socijalna okolina vrši pritisak na pojedinca da iskaže takve osobine, nezavisno od pola (Vidanović, 2006). U kontekstu socijalne dobiti opšta anksioznost ima negativnu atribuciju.

Zaključak

Centralno mesto u ovom radu zauzima sagledavanje doživljaja menarhe od strane postmenarhalnih devojčica. Za adolescentkinje je iskustvo prve menstruacije neprijatno i stresno u granicama proseka što ukazuje da menarha predstavlja deo normalnog razvojnog toka poput većine izazova sa kojima se suočavaju mlade osobe tokom ovog izuzetno osetljivog životnog razdoblja. Ostalo je otvoreno pitanje u kojoj meri je doživljeni stres usled prve menstruacije posledica pripremljenosti devojčica za njenu pojavu. Neophodno je detaljnije ispitati uticaj različitih izvora informacija na iskustvo menarhe kod devojčica.

Osnovna ograničenja istraživanja proističu iz strukture uzorka. Reč je o prigodnom uzorku, a veličina uzorka je sprečila mogućnost ispitivanja uticaja uzora, odnosno prisustva starije sestre na doživljaj menarhe. Takođe, uzorkom su obuhvađene pretežno devojčice iz gradske sredine što dodatno sužava prostor za donošenje zaključaka šireg opsega.

Ukupno uzev, sprovedeno istraživanje predstavlja korak ka razumevanju iskustva menarhe i podsticaj za buduće radove. Osim toga, sagledan je odnos anksioznosti i polnih uloga u ženskoj adolescenciji koja svojim specifičnim zahtevima predstavlja posebno važan period za polno tipiziranje i razvoj zrele odrasle osobe.

Reference

- Anđelković, V. (2008). Anksioznost i samopoštovanje u kontekstu uzrasta, pola i profesionalnog usmerenja. *Godišnjak za psihologiju*, 5(6–7), 111–130.
- Baćanac, Lj. i Lazarević, Lj. (2002). Androgenost i sport. *Teme*, 26(3), 383–393.
- Bem, S. (1974). The Measurement of Psychological Androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155–161.
- Britvić, D. (2010). Obitelj i stres. *Medicina fluminensis*, 46(3), 267–272.
- Ćeranić, S. (2005). *Normalni razvoj ličnosti i psihopatološka uplitanja*. Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Cvetković, M., Najman S., Nikolić, M. i Živanov Čurlis, J. (2012). Antropološke karakteristike premenarhalnih i postmenarhalnih devojčica Niša iz različitih vremenskih perioda. *Glasnik antropološkog društva Srbije*, 47, 269–275.
- Duišin, D., Barišić, J., Milovanović, S., Nikolić-Balkoski, S. i Pantović, M. (2012). Rodna i polna anksioznost. *Engrami*, 34(2), 35–44.
- Ginsburg, G. S., & Silverman, W. K. (2000). Gender role orientation and fearfulness in children with anxiety disorders. *Journal of Anxiety Disorder*, 14(1), 57–67.
- Graber, J. A., Brooks-Gunn, J., & Warren, M. P. (1995). The Antecedents of Menarcheal Age: Heredity, Family Environment, and Stressful Life Events. *Child Development*, 66(2), 346–359.
- Kaczmarek, M. (2002). Adolescent growth and its relation to menarche, dental and somatic maturation. *Anthropological Review*, 65, 27–42.

- Karakoc, A., Bingöl, F., & Ocakçi, A. F. (2014). Menarche and First Emotional Reactions of Turkish Adolescent. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 37–44.
- Karapanou, O., & Papadimitriou A. (2010). Determinants of menarche. *Reproductive Biology and Endocrinology*, 8, 1–8.
- Kark, R. (2017). Androgyny. In V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Eds.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (pp. 1–7). Basel: Springer International Publishing.
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2010). Prikadnost nekoliko subjektivnih mera pubertalnog sazrevanja za primenu u nekliničkim istraživanjima razvoja adolescenata. *Društvena istraživanja*, 19(6), 1015–1035.
- Kolarov, N., Černi, M. i Jović, B. (2005). Menarha kod majki i ćerki. *Medicinski pregled*, 58(3–4), 208–210.
- Marvan, M. L., & Alcala Herrera V. (2014). Age at Menarche, Reactions to Menarche and Attitudes towards Menstruation among Mexican Adolescent Girls. *Journal of Pediatric Adolescent Gynecology*, 27, 61–66.
- Mendle, J., Turkheimer, E., D’Onofrio, M. B., Lynch, K. S., Emery, E. R., Slutske, S. W., & Martin, G. N. (2006). Family Structure and Age at Menarche: A Children-of-Twins. *Developmental Psychology*, 42(3), 533–542.
- Milivojević, Z. (2008). *Emocije*. Beograd: Psihopolis.
- Nešić, M. (2005). Psihoneuroendokrinologija stresa. U M. Nešić (Ur.), *Psihoneuroendokrino-imunologija stresa* (str. 23–41). Niš: Medicinski fakultet.
- Nešić, M., Kostić, J., Nešić, V. i Čičević S. (2013). Neurobiologija adolescencije. U B. Dimitrijević (Ur.), *Humanizacija Univerziteta* (str. 281–297). Zbornik radova naučnog skupa sa međunarodnim učešćem Nauka i savremeni univerzitet 2. Niš: Filozofski fakultet.
- Obrenović, J. (2005). Modeli stresa. U M. Nešić (Ur.), *Psihoneuroendokrino-imunologija stresa* (str. 11–22). Niš: Medicinski fakultet.
- Palapattu, A. G., Kingery, J. N., & Ginsburg, G. S. (2006). Gender role orientation and anxiety symptoms among African-american adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(3), 441–449.
- Priess, H. A., Lindberg, S. M., & Hyde, J. S., (2009). Adolescent gender-role identity and mental health: gender intensification revisited. *Child Development*, 80(5), 1531–1544.
- Rakić R., Pavlica, T., Božić Krstić, V., Jovičić D., Novaković, M. i Drobac, D. (2013). Morfološke karakteristike i telesna kompozicija kod premenarhalnih i postmenarhalnih devojčica iz Vršca. *Glasnik antropološkog društva Srbije*, 48, 57–64.
- Rierdan, J., & Koff, E. (1980). Psychological impact of menarche: Integrative versus disruptive change. *Journal of Youth and Adolescence*, 9, 49–57.
- Rembeck, G. (2008). *The winding road to womanhood*. Goteborg: University of Gothenburg.
- Spear, L. P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 24, 417–463.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., & Lushene, R. E. (1983). *STAI manual for the STAI-TRAIT anxiety inventory*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Spremović Rađenović S., Lazović, G. i Nikolić, B. (2006). Pubertet i reproduktivno zdravlje adolescenata: oboljenja prouzrokovana insuficijencijom hormona i rezistencijom na hormone. *Vojnosanitetski pregled*, 63(12), 1021–1026.

- Steensma, T. D., Kreukels, B. P. C., de Vries, A. L. C., & Cohen-Kettenis, P. T. (2013). Gender identity development in adolescence. *Hormones and Behavior*, 64(2), 288–297.
- Stojković, I. (2005). Psihološki efekti telesnog sazrevanja u pubertetu. *Psihologija*, 38(4), 383–402.
- Uskul, A. K. (2004). Women's menarche stories from a multicultural sample. *Social Science and Medicine*, 59(4), 667–679.
- Vidanović, S. (2006). Androginost i profesionalno usmerenje adolescenata. U S. Vidanović, J. Todorović i V. Hedrih (Ur.), *Porodica i posao – izazovi i mogućnosti* (str. 129–155). Niš: Filozofski fakultet.
- Vidović, V. (2004). Psihoterapija djece od 11 do 15 godina. U N. Tadić (Ur.), *Psihoanalitička psihoterapija dece i mladih* (str. 279–281). Beograd: Naučna knjiga.
- Vulfolk, A., Hjuž, M. i Volkap, V. (2014). *Psihologija u obrazovanju I*. Beograd: Clio.

Marija S. Ružić²

*Primary school „Miodrag Čajetinac Čajka“
Trstenik, Serbia*

EXPERIENCE OF MENARCHE, GENDER ROLES AND ANXIETY IN POSTMENARCHAL GIRLS AT PRIMARY SCHOOL AGE

Abstract

The paper presents the results of the research on the stress and the (un)pleasantness of the menarche in postmenarchal girls at primary school age. The relationship between the level of general anxiety and the expression of gender roles was examined. In the sample there are 116 elementary school students, aged 11–15. The following instruments were applied: State-Trait Anxiety Inventory – Form Y, Bem Sex Role Inventory – BSRI, and a Questionnaire designed for research purposes. On the basis of the Questionnaire, sociodemographic data and the estimates of the degree of stress and (un) acceptance of the experience of the menarche were obtained. According to the estimates of the adolescents, the first menstrual experience is an event of a medium degree of stress and discomfort, which indicates that for them the menarche is a part of the normal developmental flow, like most of the adolescent challenges. The results show that general anxiety is negatively related to the masculinity dimension, and positively with the androgyny dimension. A statistically significant correlation between general anxiety and femininity has not been established. The obtained results were considered in the context of the existing theoretical and empirical material.

Keywords: menarche, postmenarchal girls, general anxiety, gender roles

Primljeno: 30. 05. 2018.

Primljena korekcija: 11. 07. 2018.

Prihvaćeno za objavljivanje: 18. 07. 2018.

² Corresponding author email: marija.ruzic88@gmail.com